

“KECHA VA KUNDUZ” ROMANIDA ERK VA OZODLIK MOTIVLARI

Najmiddinov Obidjon Murodjonovich

"University of business and Science"

Lingvistika yo'nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek adabiyotining zabardast namoyandasi Abdulhamid Sulaymon o'g'li Cho'lponning “Kecha va Kunduz” romanida aks etgan erk va ozodlik g'oyalari tahlil etilgan. Asarda ayollar huquqi, shaxsiy tanlov erkinligi, milliy uyg'onish, istiqloлга intilish kabi dolzarb ijtimoiy masalalar badiiy tasvir orqali yoritilgan. Mazkur maqoladan oliy ta'lim muassasalari talabalari, adabiyotshunoslar hamda o'qituvchilar foydalanishlari mumkin.

Kalit so'zlar: Cho'lpon, erk, ozodlik, ayol huquqlari, “Kecha va Kunduz”, istiqloл, Zebi, ma'naviyat.

Kirish:

Adabiyot – inson ruhiyatining ko'zgusi, ma'naviyatini yuksaltiruvchi ulug' kuchdir. Abdulhamid Cho'lpon o'zining adabiy-estetik qarashlarida adabiyotning insoniy komillikka olib boruvchi vosita ekanini chuqur his qilgan. U adabiyotni “...o'lgan, so'ngan, majruh ko'ngilga ruh bermak uchun, faqat vujudimizga emas, qonlarimizga qadar singishgan qora balchiqlarni tozalaydurgan, yurak kirlarini yuvadurgan toza ma'rifat suvi” deb ta'riflagan.

Cho'lponning “Kecha va Kunduz” romani – o'zbek realizm adabiyotida yangi bosqichni boshlab bergan, jamiyatdagi ijtimoiy adolatsizlik, erkdan mahrumlik, ayollar qismati, milliy uyg'onish g'oyalarini teran badiiy tahlil etgan asardir. Ushbu maqolada asarda yoritilgan erk va ozodlik motivlari tahlil qilinadi, ularning obrazlar va badiiy tasvirlar orqali qanday ifodalangani ochib beriladi. Roman o'zbek xalqining zulmatdan nur sari, kechadan kunduz sari intilishi sifatida talqin qilinadi.

Asosiy qism:

1. "Kechalik" zulmat – ayolning erkdan mahrumligi

Romanning "Kecha" qismida ijtimoiy tengsizlik, ayollar ustidan bosim va ularning erkdan mahrum hayoti tasvirlanadi. Asosiy qahramon Zebi – yosh, orzulari bor, ozod yashashni istagan qiz. Biroq uning orzulari jamiyatning urf-odatlar va otasi – **Razzoq so'fining** qat'iyati bilan to'qnashadi. Zebi qishloqdan chiqishni, tabiat qo'ynida nafas olishni, yangi joylar ko'rishni xohlaydi, lekin bu istaklar so'fiyona tushunchalar va diniy qobiq ichida yo'q qilinadi.

“Zebi o'z otasining shafqatsiz qattiqligidan, unga berilgan ijtimoiy roldan siqiladi. U tashqariga chiqishni, ozod yurishni xohlaydi, lekin har bir qadami nazorat ostida”

Zebi singari qizlar uchun jamiyat tomonidan chizilgan “erkinsizlik” chegaralari romanda qattiq tanqid ostiga olinadi. Zebi o‘z tengdosh do‘sti – **Sallatanatxon** bilan birga ozgina o‘yin qilish, yayrab kulish orqaligina ruhiy yengillikka erishadi. Bu shunchaki kulgu emas – bu harakatlar jamiyatga qarshi ichki isyon ramzidir.

2. Razzoq so‘fi – erkni to‘suvi kuchning timsoli

Romandagi Razzoq so‘fi obrazi – despotik ijtimoiy munosabatlarning timsolidir. U o‘z oilasida o‘ta zo‘ravon, gapga kirmaydigan, diniy urf-odatlariga ko‘r-ko‘rona tayanadigan otadir. U hatto o‘z rafiqasi Qurbonbibiga ham fikr bildirish huquqini bermaydi. Zebi uchun esa u – ozodlik yo‘lidagi eng katta to‘siqdir.

“So‘fining egniga qo‘yilgan ‘erkni cheklovchi’ roli ko‘proq diniy dogmalar, mustamlakachilik va patriarxal tuzumning jamlanmasi sifatida tasvirlanadi”

Zebi uchun bu – qafas. Asardagi “qafasning derazasi ochildi” degan ifoda esa nihoyat shaxsiy erkinlik sari tashlangan qadamning ramziy ifodasidir.

3. Tabiat, bahor va yorug‘lik – erkning timsoli sifatida

Romanda bahorning kirib kelishi, daraxtlarning gullashi, suvlarning oqishi kabi tabiat manzaralari orqali inson qalbidagi erk va ozodlikka intilish hissi uyg‘unlikda tasvirlanadi. Bahorning kelishi – yangi hayot, yangi erkinlik davri, kechadan kunduzga o‘tish timsolidir.

“Zebi garchi otasidan qo‘rqsa-da, ozgina yengillik topganida, yozgacha dalalarga chiqishni, orzu qilishni boshlaydi – bu ichki erkinlik uyg‘onishining belgisi”

4. Erk faqat ayolniki emas – millatniki ham

Romandagi erk va ozodlik faqat ayollar bilan bog‘lanmaydi. Bu masala butun xalq hayotini qamrab oladi. Cho‘lpon xalqni mustamlaka zulmidan xalos bo‘lish, o‘zligini anglash, til, madaniyat va iymonni asrash orqali erkka erishish g‘oyasini ilgari suradi.

“Kecha – xalqning jaholatda, mustamlaka ostida yashagan davri, Kunduz esa – xalqning uyg‘onish sari intilishidir”

5. Erkni istagan ayol – Zebi obrazining ramziy yuklamasi

Zebining jamiyatdan farqli o‘laroq o‘z istaklarini ochiq aytishi – asardagi eng muhim erk namoyonidir. U atrofidagi odamlarning befarqligiga, soxta “halollik” pardasida yashayotgan yolg‘on axloq me‘yorlariga qarshi ichki norozilik bildiradi.

Zebi bu borada o‘z shaxsiy orzu-istaklarini orqaga surmaydi. Hatto Razzoq so‘fidek otaning qattiq nazorati ostida bo‘lsa ham, Zebi o‘z orzularini o‘ldirmaydi. U yolg‘on hayotdan voz kechishni, chindan yashashni xohlaydi.

6. Qurbonbibi – qadimiy jamiyat bilan yangi dunyo o‘rtasidagi oraliq

Zebining onasi Qurbonbibi obrazi ham erk va ozodlik masalalariga bevosita daxldor. U erkka intilmaydi, lekin qizining ozod yashashini istaydi. Qurbonbibi jamiyatdagi ayol rolini inkor etmaydi, biroq zamonaviy qarashlarga ham begona emas.

Uning soʻzlari orqali Choʻlpon har bir oddiy ayolning yuragida qizining baxtini, erkini istash kabi insoniy orzular yashirinib yotganini koʻrsatadi.

7. Til va madaniyat – erkni ifodalovchi vosita

Asarda tildan foydalanish uslubi ham erk masalasi bilan bogʻliq. Choʻlpon oʻziga xos, maʼnoli va hissiy tildiradi roman davomida. Qahramonlarning ichki kechinmalari, ijtimoiy isyon, ozodlikka intilish – barchasi poetik va kuchli tilda bayon etilgan. Ayniqsa, quyidagi ifoda yodda qoladi:

Bu jumla oddiy voqelik emas – bu Zebi va boshqa qizlarning oʻz hayotlarini oʻzlari boshqarish imkoniga ega boʻlishlarini anglatadi. Choʻlpon tildagi erkinlik orqali jamiyatdagi erkinlik zarurligini ham nazarda tutadi.

Xulosa

“Kecha va Kunduz” romanida erk va ozodlik masalalari shaxsiy hayot, ijtimoiy munosabatlar va milliy tafakkur doirasida chuqur tahlil etilgan. Asarda ayol ozodligi, insoniy tanlov huquqi, fikr erkinligi va milliy istiqbolga boʻlgan intilish kuchli badiiy vositalar orqali yoritiladi.

Romanning “Kecha” va “Kunduz” nomlanishi ham ramziy maʼno kasb etib, zulmatdan nur sari, jaholatdan erkinlikka oʻtish gʻoyasini ifodalaydi. Choʻlpon ijodida erk va ozodlik tushunchalari nafaqat shaxsiy manfaatlar, balki butun jamiyat taraqqiyoti uchun muhim qadriyat sifatida qaraladi.

Ushbu roman bugungi oʻquvchi uchun ham dolzarbligini yoʻqotmagan: har bir inson oʻz erkinligini anglash, unga erishish, uni qadrlash uchun kurashishi lozimligini eslatadi. Shu sababli, “Kecha va Kunduz” romanidagi erk va ozodlik motivlari nafaqat adabiy, balki maʼnaviy-ijtimoiy saboq sifatida qadrlil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar va veb-saytlar

1. **Choʻlpon, A.** *Kecha va Kunduz*. – Toshkent: “Sharq” nashriyoti, 2000.
2. **Karimov, N.** *Oʻzbek romani taraqqiyoti va Choʻlpon adabiyoti*. – Toshkent: Fan, 1998.
3. **Mamajonov, T.** *XX asr oʻzbek romanchiligi tarixi*. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2014.
4. www.ziyouz.com – Ziyo kutubxonasi (elektron shakldagi roman manbasi).
5. **Abdullayev, B.** *Choʻlpon – millat fidoyisi*. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2005.